

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
Психологічні особливості децентрації у юнацтва з труднощами в навчанні

Виконала студентка групи СОМ-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Пальчевська Анастасія Олександрівна
Керівник: Бочелюк В. Й.
Рецензент: Походенко С. В.
Нормоконтроль _____ Ю. С. Дерев'янку

Запоріжжя
2020 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 52 с., 5 табл., 5 рис., 57 джерел, 2 додатки.

Об'єкт дослідження – децентрація у становленні особистості.

Предмет дослідження – особливості децентрації як механізму міжособистісного пізнання у юнацтва з труднощами в навчанні.

Мета дослідження полягає у дослідженні децентрації та її особливостей у юнацтва з труднощами в навчанні.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, класифікація та систематизація сучасних наукових досліджень, моделювання; емпіричні – спостереження, бесіда, анкетування, тестування. Для визначення децентрації – модифікація методики Т. Пашукової дослідження здатності людини уявити себе на місці іншого; для визначення емпатійності – опитувальник А. Меграбяна та Н. Епштейна; для визначення поведінкових преференцій в ситуації конфлікту – методика К. Томаса; для визначення стилю і структури міжособистісних стосунків та їх особливостей – методика Т. Лірі; для визначення суб'єктивних цінностей взаємин і/або досягнень та відповідних поведінкових моделей – методика «Розуміння приказок» (А. Агеєва та Є. Заїка); модифікований опитувальник Д. Рассела і М. Фергюсона для визначення суб'єктивного рівня переживання почуття самотності та потреби в усамітненні; для визначення фрустраційних реакцій – методика С. Розенцвейга (адаптована в НДІ імені В. М. Бехтерева); методи математичної обробки даних – t-критерій Стьюдента, r – кореляція Пірсона.

ДЕЦЕНТРАЦІЯ, МІЖОСОБИСТІСНЕ ПІЗНАННЯ, ЮНАЦТВО,
ТРУДНОЩІ В НАВЧАННІ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство, яке стрімко змінюється, розвивається, вимагає нового типу взаємин між людьми, стосунків, побудованих на взаємоповазі, умінні дивитися на світ очима іншої людини. Зрілій особистості необхідно вміти узгоджувати власні дії з партнерами у спільній діяльності, відчувати психологічну дистанцію у взаєминах, вміти самостійно налагоджувати ділові та особисті контакти як з однолітками, так і з дорослими, враховувати точку зору та позицію іншого, поважати чужий вибір, вміти розв'язувати конфліктні ситуації, реально оцінювати ставлення оточуючих до себе. Важливим компонентом у становленні та підтримці взаємин з іншими є децентрація як інтегральна властивість особистості. Децентрація, сформована у юнацтва з труднощами в навчанні, повинна забезпечити успішну взаємодію із зовнішнім світом, з суспільством у цілому та з окремою людиною як його представником.

Розробка проблеми децентрації почалася із досліджень пізнавального егоцентризму (М. Вертгеймер, Т. Гура, М. Доналдсон, Д. Ельконін, Г. Костюк, С. Максименко, Н. Мізіна, В. Недоспасова та ін.). Як механізм соціальної перцепції децентрація вивчалася у дослідженнях особливостей спілкування та спільної діяльності (М. Боришевський, Є. Гейко, Т. Пашукова, Н. Чепелева та ін.) та міжособистісних стосунків (Л. Журавльова, О. Карнюхіна, Я. Коломинський, С. Кузікова, В. Мухіна, К. Соболева та ін.).

На сьогодні проблема децентрації залишається недостатньо дослідженою, немає єдиного універсального визначення, чіткої класифікації її видів та рівнів. Більшість досліджень зроблені у контексті вивчення егоцентризму, де децентрація розглядається як феномен протилежний егоцентрації. Дослідники галузі егоцентризму – децентрації (Є. Гейко, Т. Гура, Г. Дьяконов, К. Скороходько та інші) вважають перехід від егоцентризму до децентрації процесом загальним і неминучим.

Треба відзначити, що проведені дослідження недостатньо вивчають період, коли саме відбувається цей перехід, що й зумовило необхідність наукового аналізу психологічних особливостей децентрації у юнацтва з труднощами в навчанні та актуальність вибору теми нашого дослідження: «Психологічні особливості децентрації у юнацтва з труднощами в навчанні».

Об'єкт дослідження – децентрація у становленні особистості.

Предмет дослідження – особливості децентрації як механізму міжособистісного пізнання у юнацтва з труднощами в навчанні.

Мета дослідження полягає у дослідженні децентрації та її особливостей у юнацтва з труднощами в навчанні.

Виходячи з поставленої мети нашого дослідження нам необхідно вирішити такі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз основних психологічних підходів до розуміння децентрації та основних її детермінант.
2. Дослідити особливості децентрації у юнацтва з труднощами в навчанні.
3. Дослідити зв'язок децентрації з особливостями переживання самотності та реакціями на фрустрацію.
4. Розробити та апробувати програму сприяння розвитку децентрації у юнацтва з труднощами в навчанні та перевірити її ефективність.

Методологічну основу нашого дослідження склали: психологічні концепції про закономірності розвитку особистості (Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Максименко, Ю. Швалб); генетичний підхід та принцип системності у психологічних дослідженнях (Г. Балл, Виготський, Е. Еріксон, Г. Костюк); концепції егоцентризму та децентрації (Т. Гура, Е. Еріксон, Л. Обухова), дослідження психології осіб раннього юнацького віку (М. Боришевський, С. Гончаренко, О. Губенко, О. Завгородня, Т. Калініна, І. Омельченко, М. Смульсон), дослідження комунікативних стратегій та проблеми розуміння себе та іншого

(Г. Балл, Л. Карамушка, В. Москаленко, Т. Піроженко, Н. Чепелева, К. Чечель).

Для розв'язання поставлених завдань було застосовано такі методи: теоретичні – аналіз, синтез, узагальнення, класифікація та систематизація сучасних наукових досліджень, моделювання; емпіричні – спостереження, бесіда, анкетування, тестування. Для визначення децентрації – модифікація методики Т. Пашукової дослідження здатності людини уявити себе на місці іншого; для визначення емпатійності – опитувальник А. Меграбяна та Н. Епштейна; для визначення поведінкових переваг у ситуації конфлікту – методика К. Томаса; для визначення стилю і структури міжособистісних стосунків та їх особливостей – методика Т. Лірі; для визначення суб'єктивних цінностей взаємин і/або досягнень та відповідних поведінкових моделей – методика «Розуміння приказок» (А. Агеева та Є. Заїка); модифікований опитувальник Д. Рассела і М. Фергюсона для визначення суб'єктивного рівня переживання почуття самотності та потреби в усамітненні; для визначення фрустраційних реакцій – методика С. Розенцвейга (адаптована в НДІ імені В. М. Бехтерева); методи математичної обробки даних – t-критерій Стьюдента, r – кореляція Пірсона.

Практичне значення одержаних результатів забезпечується: розробкою та вдосконаленням психодіагностичного комплексу з метою виявлення особливостей децентрації у юнацтва з труднощами в навчанні; розробкою та впровадженням у практику тренінгової програми сприяння розвитку децентрації у юнацтва з труднощами в навчанні; можливістю врахування отриманих в роботі даних при плануванні та організації освітнього процесу психологами та вчителями у роботі із юнацтвом з труднощами в навчанні.

База дослідження. Дослідженням охоплено 68 осіб віком від 15 до 18 років: учні 10–12-х класів у юнацтва з труднощами в навчанні Комунального закладу «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Оберіг» Запорізької обласної ради. У програмі сприяння розвитку децентрації у

юнацтва з труднощами в навчанні взяли участь 34 старшокласників з труднощами в навчанні (затримкою психічного розвитку).

Апробація результатів дослідження: Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 9–10 квітня 2020 р.) Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (всього 57 найменувань) та додатків. Основний зміст роботи викладено на 52 сторінках, загальний обсяг роботи становить 97 сторінок. Робота містить 5 таблиць та 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ДЕЦЕНТРАЦІЇ У ЮНАЦТВА З ТРУДНОЩАМИ В НАВЧАННІ

ВИСНОВКИ

У роботі ми дійшли до наступних висновків:

1. Систематизація наукових поглядів дозволила охарактеризувати децентрацію у процесі міжособистісного пізнання іншої людини як здатність глибоко зрозуміти іншого та за участі ідентифікації, рефлексії та емпатії поглянути на ситуацію збоку «очима іншого» з подальшою координацією позицій та налаштуванням на продуктивну взаємодію.

2. Децентрація у юнацтва з труднощами в навчанні включає в себе когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти, які забезпечують орієнтувальну-інформаційну, мотиваційно-регулятивну та реалізаційну функції.

Емоційно-ціннісний компонент забезпечує інтерес до особистості іншої людини та її позиції. Когнітивний компонент децентрації передбачає здатність уявити себе на місці іншого та зрозуміти його позицію. Поведінковий компонент передбачає спрямованість на продуктивну взаємодію, забезпечує ефективну співпрацю задля реалізації як власних, так і спільних цілей.

Емпіричне дослідження, яке передбачало вивчення показників децентрації у юнацтва з труднощами в навчанні (здатності уявити себе на місці іншого, емпатійності, суб'єктивні цінності власних досягнень і/або взаємин з іншими, преференції у конфліктних ситуаціях) дозволило визначити та дати характеристику п'ятьом основним рівням децентрації: низький рівень децентрації характеризується несформованістю в особи власної позиції та водночас ігноруванням думки іншого; нижче за середній рівень передбачає усвідомленість особою того факту, що в іншого є відмінна позиція та намаганням відстоювати власну позицію без достатньої її аргументації; середній рівень передбачає розуміння особою відмінностей позицій, відстоювання власної позиції з готовністю пожертвувати

другорядним заради досягнення згоди у головному; вище за середній рівень характеризується спробами координації різних позицій та врахуванням позиції іншого у побудові нової спільної точки зору; високий рівень передбачає здатність подивитися на ситуацію «очима іншого», відкритість до його пропозицій та ідей, активну творчу взаємодію з ним.

У хлопців, порівняно з дівчатами, вищі показники високого та низького рівнів. Середній рівень децентрації властивий більшою мірою дівчатам, ніж хлопцям. Пов'язуємо це з гендерними особливостями розвитку: прагненням дівчат задовольнити комунікативну потребу та спрямованістю хлопців на перемогу у змагальній взаємодії.

3. Виявлено негативний зв'язок між рівнями децентрації та суб'єктивним станом самотності у юнацтва з труднощами в навчанні. Водночас показники потреби в усамітненні позитивно пов'язані з рівнями розвитку децентрації.

4. Програма сприяння розвитку децентрації у юнацтва з труднощами в навчанні спрямована на розвиток когнітивної, емоційно-ціннісної та поведінкової складових: здатності уявити себе на місці іншого, розвитку рефлексії, емпатії, взаємодії у конфліктних ситуаціях. Включала в себе три компоненти: діагностичний, формувальний та рефлексивний. Застосовувалися елементи активного соціально-психологічного навчання, які містили теоретичну (ознайомлювальні міні-лекції) практичну (інтерактивні вправи, робота у групі, робота в парах та ін.) частини, а також передбачали самостійну роботу (виконання домашніх завдань для закріплення набутого досвіду та подальшого розвитку здатності децентрації, рефлексії, емпатії тощо).

Ефективність застосування впровадженої програми обґрунтовується тим, що в учасників експериментальної групи, порівняно з контрольною, виявлено значне покращення показників здатності уявити себе на місці іншого та зниження егоцентричної спрямованості, що є важливою складовою розвитку децентрації у юнацтва з труднощами в навчанні.